

dr hab. Sławomir Żółtek, prof. ucz

Warszawa, dnia 10 września 2022 r.

Katedra Prawa Karnego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski

Recenzja

osiągnięć naukowych i aktywności naukowej dr Magdaleny Kowalewskiej- Łukuć w przewodzie habilitacyjnym

I

Zainteresowania naukowe Magdaleny Kowalewskiej-Łukuć koncentrują się wokół problematyki szeroko rozumianego prawa karnego materialnego, przy czym zasadnicza grupa prac odnosi się do zagadnień subiektywnych aspektów odpowiedzialności karnej oraz zagadnień leżących na styku prawa karnego i psychologii. Jest Ona samodzielną autorką dwóch monografii, współautorką jednej oraz autorką czterdziestu dwóch innych publikacji, obejmujących przede wszystkim artykuły (wliczając w to opracowania opublikowane przed osiągnięciem stopnia doktora).

II

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój prawa karnego, wymagane – w myśl art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 poz. 574 t.j.) – od osoby występującej w postępowaniu habilitacyjnym, dr Magdalena Kowalewska-Łukuć wskazała monografię „*Wina w prawie karnym*”, Warszawa 2019.

Wybór tematu monografii jest trafny. Problematyka winy jest zawsze atrakcyjnym, pod względem teoretycznym, obszarem dociekań naukowych, zagadnieniem ważkim dla praktyki organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Nie można jednak zanegować, że Habilitantka podjęła się zagadnienia, na temat którego powstało bardzo wiele opracowań, tak w literaturze krajowej, jak i zagranicznej. Co więcej, problematyka winy w prawie karnym

jest tematem zasadniczym, jednym z najważniejszych dla prawa karnego jako takiego. W tym ujęciu brak zawężenia tematycznego w podtytule do np. określonych aspektów winy czy nawet nawiązania do innych dyscyplin naukowych powoduje, że czytelnik sięgając po książkę spodziewa się opracowania niemal encyklopedycznego czy systemowego. Lektura książki dowodzi jednak, że ta nie ma takiego charakteru i nastawiona jest na prezentację i weryfikację koncepcji Habilitantki, którą w skrócie można przedstawić jako odniesienie ustaleń z zakresu psychologii i filozofii do karnistycznie pojmowanej winy. Powyższej uwagi nie można traktować jako zarzutu, choć stwierdzić trzeba, że przedstawienie tak rudymen tarnej kwestii w bardzo lakonicznej formie jest bezprecedensowym rozwiązaniem.

Nie można jednak zaprzeczyć, że inicjatywa Habilitantki, głównie przez obszerną wiedzę z dwóch dyscyplin – prawa i psychologii, wypełnia pewną lukę w literaturze przedmiotu i z pewnością łagodzi ewidentną dysproporcję pomiędzy dorobkiem doktryny polskiego prawa karnego materialnego a dorobkiem np. doktryny niemieckiej.

Jak wynika z uwag wprowadzających, Habilitantka przyjmuje jako cel pracy analizę istoty winy w polskim prawie karnym (s. 13), dalej zaś precyzuje, że jednym z „zasadniczych celów pracy” jest próba poszukiwania ontologicznych podstaw winy i przesłanek jej przypisania, a więc ontologicznych podstaw tego co w prawie odbywa się na poziomie normatywnym (s. 14-15). Już w tym miejscu należy podkreślić, że bardzo wartościowe jest założenie zgodnie z którym dla uchwycenia istoty winy w prawie karnym warto jest przanalizować ustalenia i wnioski dotyczące winy, płynące z innych obszarów nauki (s. 14). Cieszy, że założenie to przyświecało Habilitantce w dalszych rozdziałach, w szczególności w rozdziale III i IV. Wracając jednak do uwag wprowadzających należy zauważyć, że pozostawiają one u czytelnika duży niedosyt, a wręcz rozczarowanie. Habilitantka w sposób niezmiernie skomprimowany przygotowała wstęp do książki (liczy on raptem trzy strony), w efekcie czego nie zdecydowała się na postawienie hipotez badawczych czy na zarysowanie zasadniczych problemów, które skłoniły ją do opracowania tematu winy w prawie karnym. We wstępie próżno też szukać prezentacji zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Wypada przypomnieć, że wstęp powinien zachęcać czytelnika do zapoznania się z książką, postawione hipotezy powinny skłonić do wnikliwego śledzenia dalszych rozważań, a opis metodologii badawczej powinien pozwolić na weryfikację poprawnego użycia przyjętych narzędzi badawczych. Z oczywistych powodów, te wszystkie elementy w pracy zawodzą. Jeszcze większe rozczarowanie wiąże się z lekturą zakończenia książki (dwie strony tekstu), które poza bardzo ogólnymi i to nie autorskimi uwagami *de lege ferenda* właściwie

nic nie wnosi. Jak można domniemywać jest to efekt wadliwego wprowadzenia do książki, skoro bowiem zabrakło hipotezy badawczej, to trudno było spiąć w kłammerę opracowywany temat i wskazać, czy początkowe założenia zostały pozytywnie czy negatywnie zweryfikowane. Nic w tym ujęciu nie wnosi uwaga Habilitantki, że nie udało się jej zbudować nowej, trafnej i spójnej teorii winy. Wszak nie taki był cel pracy, wobec czego nie ma powodów tłumaczyć się z nieosiągnięcia czegoś, czego się początkowo nie planowało. Powyższe uwagi nie powinny być odbierane jako dezawuuujące książkę, ta ma wszak wiele zalet, o których dalej. Są one jednak wyrazem żalu, że Habilitantka nie dołożyła staranności co do formalnej strony pracy i to w elementach, które nie mogą uchodzić za trudne do zrealizowania. Przypomnieć też należy, że podstawą do nadania stopnia doktora habilitowanego jest „osiągnięcie naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”. O tym czy takie osiągnięcie występuje świadczy fakt zweryfikowania hipotezy badawczej, przeprowadzenie dowodu naukowego czy prezentacja własnej, nowej teorii. W przedłożonej pracy, z uwagi na powyższe zastrzeżenia, osiągnięcie naukowe dopiero musi zostać zdekodowane przez czytelnika, ponieważ – co zaskakuje – Habilitantka nie uznała za stosowne się nim pochwalić.

Niemniej z uznaniem należy się wypowiedzieć o samym fakcie, że Habilitantka podjęła się analiz zagadnień trudnych, wykraczając zarazem poza przyjęte schematy. Tytułowa problematyka jest analizowana jednocześnie z wielu perspektyw. W efekcie praca jest analizą teoretycznoprawną, częściowo psychologiczną a częściowo egzegezą przepisów prawa karnego materialnego.

Trochę szkoda, że książka nie zawiera większej liczby uwag o charakterze praktycznym, chociażby jako ilustracja rozważań teoretycznych. Jak się bowiem wskazuje, do najbardziej istotnych problemów dogmatyki prawa w doktrynie zalicza się bowiem takie kwestie jak obowiązywanie norm prawa, interpretacja prawa, definicje i ustalenie pojęć, analiza praktyki stosowania prawa oraz jego doskonalenie (*J. Wróblewski, Wybrane zagadnienia metodologiczne dogmatyki prawa w: J. Wróblewski (red.) Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej, Łódź 27 – 28 marca 1980 r., Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1982, s. 124, tenże, Zagadnienia przedmiotu i metody teorii państwa i prawa, PiP 1961, nr 11, s. 752 i n. tenże, Paradygmat dogmatyki prawa a prawoznawstwo, w: S. Wronkowska, M. Zieliński (red.), Szkice z teorii prawa i szczególnych nauk prawnych, Poznań 1990, s. 31 i n., zob. również A. Peczenik, Wartość naukowa dogmatyki prawa, Kraków 1966, s. 5–10*). Ilustrowanie rozważań o winie

konkretnymi kazusami zaczerpniętymi np. z orzecznictwa z pewnością byłoby narzędziem służącym przekonaniu do prezentowanych wniosków. Praca byłaby w ten sposób również bardziej przystępna dla czytelników, którzy na co dzień nie zajmują się teorią czy dogmatyką prawa.

W monografii Habilitantka część uwag poświęca wątkom zagranicznym, co jest zabiegiem słusznym. Oczywiście nie należy przeceniać badań porównawczych, jednakże w niektórych przypadkach odwołanie się do wątków zagranicznych wydaje się więcej niż wskazane. Nie można bowiem zapominać, że dorobek doktryny i orzecznictwa w zakresie podejmowanego tematu jest bogaty i ugruntowany, głównie w Niemczech, ale częściowo także w innych porządkach prawnych. W konsekwencji stosunkowo często zdarzają się uwagi dotyczące opracowań bazujących na prawie niemieckim (zasadniczo w I i II rozdziale pracy). Jednakże przy tak zakreślonym temacie pracy można było spodziewać się przeprowadzenia szerszych, pełnowartościowych badań prawnoporównawczych odpowiadających metodologicznym wymogom badań nad prawem zagranicznym. Wymagałoby to jednak dokonania wszechstronnej, wielopłaszczyznowej analizy nieograniczającej się jedynie do przytoczenia i krótkiej charakterystyki koncepcji winy (zob. *J. Jakubowski, Z problematyki metodologicznej badań prawnoporównawczych, PiP 1963, nr 7 s. 7*). Taka perspektywa badawcza z pewnością podniosłaby walor naukowy opracowania, a rozważania Autorki zyskałyby bogatsze tło. To co szczególnie niepokoi, to fakt, że Habilitantka w ogóle samodzielnie nie sięgała do tekstów źródłowych tak zagranicznych aktów prawnych jak również do oryginalnych opracowań doktryny. Tylko tytułem ilustracji wskazać należy, że każdy akt prawny opisywany w I rozdziale książki jest podawany za innymi autorami. Analogicznie w II rozdziale, każda koncepcja powstała w doktrynie niemieckiej jest podawana nie w bezpośrednim odniesieniu do jej autora i jego dzieła, a do opisu w polskiej literaturze. Jest to dość zaskakujące, w szczególności biorąc pod uwagę fakt, że Habilitantka powołuje się często na opracowania bardzo podstawowe dla podejmowanego tematu, a co za tym idzie stosunkowo łatwo dostępne.

Od strony językowej przedłożona praca jest na relatywnie wysokim poziomie, tak w zakresie gramatycznym, stylistycznym czy w zakresie spójności logicznej. Nie można zaprzeczyć, że jest dużym osiągnięciem Habilitantki, że o kwestiach trudnych, teoretycznych, osadzonych między kilkoma dyscyplinami naukowymi umie ona mówić językiem prostym i zrozumiałym, bez zbytniego napuszenia i przyjmowania niepotrzebnych manier językowych i figur stylistycznych. Należy wręcz powiedzieć, że książkę czyta się bardzo dobrze, a w

zakresie uwag historycznych czy ewolucyjnych (zasadniczo I i II rozdział) stanowić ona może doskonałe uzupełnienie wykładu kursowego dla studentów kierunku prawo. Niekiedy tylko Habilitantka zbytnio przechodzi na formę publicystyczną, przykładowo porównując efekty rozwoju neuronauk do dzieła S. Spielberga o nazwie „Minority Report” (choć żartując można by wskazać, że trafniej byłoby przywołać w tym przypadku autora opowiadania, na podstawie którego oparty był film, tj. Philipa K. Dicka). Błędy językowe czy formalne są bardzo drobne i nieliczne (przykładowo wskazywanie w przypisach na S. Krajnika w miejsce Sz. Krajnika, brak przypisu do poglądu prezentowanego przez J. Lachowskiego na s. 49), analogicznie należy się wypowiedzieć o niezgrabnościach czy potknięciach stylistycznych (przykładowo niezbyt szczęśliwe posłużenie się pojęciem „dyfuzji” w miejsce „przenikania się” na s. 34).

Struktura pracy jest poprawna. Autorka przyjęła bardzo czytelną koncepcję prezentacji treści. W rozdziale I scharakteryzowano kształtowanie się winy jako przesłanki odpowiedzialności karnej (s. 17-38), w rozdziale II zaprezentowano teorie winy w prawie karnym (s. 39-80), w rozdziale III nakreślono pojmowanie winy w innych dyscyplinach naukowych (s. 81-132), w rozdziale IV zaprezentowano koncepcje Habilitantki co do pojmowania winy w prawie karnym (s. 133-172), w rozdziale V omówiono pozytywne i negatywne przesłanki przypisania winy w prawie karnym (s. 173-241), w ostatnim VI rozdziale odniesiono się do funkcji winy w prawie karnym (s. 242-268). Nie można przy tym nie zauważyć, że z perspektywy podejmowanych rozważań najbardziej wartościowy jest IV i V rozdział, w których to w sposób autorski odniesiono się do problematyki winy w prawie karnym.

Wątpliwości nie wywołuje również kwestia proporcji poszczególnych wątków. Można tylko wyrazić żal, że Habilitantka opisuje podejmowane przez siebie kwestie niezwykle wręcz lakonicznie. Z jednej strony sprzyja to przejrzystości pracy i umila jej lekturę, z drugiej pozostawia niekiedy u czytelnika niedosyt i wrażenie, że dany temat czy zagadnienie można było omówić na dużo większym poziomie szczegółowości, z prezentacją większej liczby problemów czy zaopatrując je w ilustracje z praktyki prawa. Mówiąc o strukturze pracy docenić również należy walor podsumowań (w rozdziałach III-VI), jako jednostek redakcyjnych, gdyż eksponują one najistotniejsze założenia i wnioski poszczególnych części pracy.

W pierwszym rozdziale pracy Autorka pokazuje ewolucję przesłanki winy w perspektywie odpowiedzialności karnej. Rozdział ten ma charakter wyłącznie przeglądowy i stanowi wprowadzenie do dalszych części dzieła. Docenić przy tym należy refleksję

Habilitantki o dwóch przenikających się filarach subiektywizmu w prawie karnym – winie i odpowiedzialności indywidulanej w miejsce odpowiedzialności zbiorowej. Trochę szkoda, że wątek nie został szerzej opisany, co jednak nie może dziwić zważywszy na fakt, że cały rozdział jest stosunkowo krótki (dwadzieścia dwie strony). Wypada też wyrazić żal, że opisując rozwój pojęcia winy prawie polskim, Habilitantka ogranicza się praktycznie do prac S. Budzińskiego i E. Krzymuskiego.

W ramach II rozdziału Autorka w bardzo sprawy sposób opisuje główne teorie winy w prawie karnym, zaopatrując uwagi o charakterze relacyjnym swoimi refleksjami (generalnie trafnymi). Jak już wskazano, rozdział ten ma zasadniczy walor w postaci stosunkowo krótkiego omówienia bardzo trudnych koncepcji, z wykazaniem występujących między nimi różnic. W tym ujęciu rozdział stanowi niejako kontynuację i rozwinięcie zagadnień podjętych w pierwszej części pracy, przypominając czytelnikowi jak postrzeganie winy ewaluowało w prawie karnym i z jakimi koncepcjami się to wiązało. Zgodzić się również należy z Habilitantką, że wina ma charakter interdyscyplinarny o czym świadczą badania podejmowane z zakresie dyscyplin takich jak filozofia, teologia czy psychologia (s. 79).

W tej perspektywie bardzo ciekawe są również uwagi zawarte w III części pracy, gdzie Habilitantka zaprezentowała postrzeganie winy w innych dyscyplinach naukowych. Jest to lektura wskazująca na konieczność holistycznego rozwiązywania problemów badawczych, a tym samym na potrzebę wychodzenia poza swoją dyscyplinę i odwoływania się do dyscyplin, w których analizowane są zbieżne zagadnienia. W tej perspektywie z uznaniem należy wypowiedzieć się o zaprezentowanych poglądach dotyczących winy i jej przypisania w różnych naukach. W szczególności za skłaniające do refleksji uchodzą uwagi o winie w perspektywie filozoficznej i psychologicznej, tak w ujęciu winy jako „bycia winnym”, jak również w zakresie zagadnień przypisania odpowiedzialności. Koncepcje te bardzo wzbogacają analizy karnistyczne, dodając zagadnieniu winy – jak sama wskazuje Habilitantka – moralną treść (s. 83). Jako ważne, w perspektywie przypisania winy, należy również ocenić uwagi o konieczności zrealizowania warunku kognitywnego i warunku kontroli (s. 128-131). Jedyne uwagi krytyczne jakie należy wyrazić, dotyczą prezentacji omawianego zagadnienia w zakresie nauk filozoficznych i teologicznych (s. 91-96). O ile bowiem refleksja, że w obu przypadkach wina wiąże się z odpowiedzialnością jest poznawczo ważna, o tyle bardzo skrótkowe i dość wybiórcze zaprezentowanie poglądów filozofów i teologów musi uchodzić za zbyt przyczynkowe. Z pewnością tematykę tą można było omówić w sposób dużo bardziej wyczerpujący, w szczególności skupiając się na tych

filozofach, którzy wywarli duży wpływ także na teorię prawa (np. G.W.F. Hegel), z kolei ograniczenie prezentacji problematyki wolnej woli jedynie do determinizmu, indeterminizmu i kompatybilizmu (s. 96-101) razi nadmiernymi uproszczeniami i zdaje się sprowadzać jeden z największych sporów filozoficznych do dyskusji kilku filozofów.

W ramach IV rozdziału Habilitantka postanowiła zaprezentować „koncepcję własną winy w prawie karnym”. Przedstawione uwagi zasadniczo zakotwiczone są w warunku kognitywnym i warunku kontrolowalności (opisanych w ramach rozdziału III), cyt. *„istota winy w prawie karnym wyraża się w zarzucie czynionym sprawcy ze względu na popełnienie przezeń czynu zabronionego, w sytuacji gdy sprawca ten miał możliwość prawidłowego rozeznania znaczenia tegoż czynu (warunek kognitywny) oraz możliwość suwerennego nim pokierowania (warunek kontroli), czyli gdy jego wola i świadomość pozostały niezakłócone”* (s. 141). W dalszej części rozdziału następuje odniesienie powyższego pojmowania winy do psychologicznej i normatywnej teorii winy, co doprowadza Habilitantkę do konkluzji o tym, że koresponduje ona z czystą normatywną teorią winy (s. 171). O ile konkluzja ta jest zasadniczo trafna, to nie można jednak zanegować, że niejako powtarzanie treści i rozważań zaprezentowanych w II rozdziale pracy wydaje się zbędne. Dużo lepszym rozwiązaniem byłoby ilustrowanie rozważań konkretnymi przykładami, które ukazałyby słabość koncepcji psychologicznej czy kompleksowej i jednocześnie przekonały do różnic pomiędzy winą jako zarzucalnością a stroną podmiotową przestępstwa.

W V rozdziale Autorka prezentuje okoliczności wyłączone winę ujmując je jednak w ramach ustaleń poczynionych w rozdziale III i IV. Z uznaniem należy wypowiedzieć się o przedstawionych ustaleniach, gdyż w sposób spójny, konsekwentny i logiczny wynikają one z założeń opisanych we wcześniejszych częściach pracy. W sposób szczególny przekonują uwagi o otwartej grupie pozaustawowych okoliczności wyłączających winę. Co prawda, w orzecznictwie zdaje się dominować stanowisko przeciwne. Nie można jednak zanegować, że argumenty podane w pracy mogą z czasem doprowadzić do stopniowej zmiany orientacji sądów w tym zakresie.

Ostatni, VI rozdział pracy stanowi o funkcjach winy w prawie karnym. Rozdział ten ma co do zasady charakter uzupełniający względem wcześniejszych rozważań a jego istnienie nie wydaje się dla pracy konieczne. Uwagi o funkcji legitymizującej i limitującej winy są dość oczywiste, a refleksje Habilitantki niewiele w tym zakresie wnoszą do dyskursu prawniczego. Także postulat dotyczący pozytywnego określenia zasady winy bazuje na projekcie kk. 1989 r. i jako taki nie stanowi nowego spojrzenia na problem. Niestety we

wskazanym rozdziale w sposób szczególny uderzają uproszczenia w rozumowaniu. Tylko przykładowo wskazując na określony sposób wypowiedzi Sądu Najwyższego w zakresie domniemania winy w prawie karnym (s. 246) dobrze byłoby jasno określić czy przytoczone orzeczenie III KK 226/16 ma charakter jednostkowy czy może jest to utrwalona linia orzecznicza. Przypomnieć należy, że Sąd Najwyższy wydaje tysiące orzeczeń rocznie i z pewnością znajdują się wśród nich mniej udane, czy też takie, w których określony pogląd padł w pewnym kontekście czy na marginesie rozważań i nie jest uprawnione budowanie na nim argumentacji przemawiającej za określonymi tezami. Dlatego też ważne jest, aby weryfikować czy określona idea jest utrwalona w orzecznictwie czy też stanowiła ona niejako wypowiedź epizodyczną.

Każde monograficzne opracowanie danego tematu wymaga przeprowadzenia gruntownej kwerendy bibliograficznej. Poznanie dorobku nauki w danym obszarze badawczym stanowi zawsze punkt wyjścia do formułowania własnych twierdzeń. Wydaje się, że nieuwzględnienie przez Habilitantkę oryginalnych opracowań odnoszących się do problematyki określonej w rozdziale I i II zawęziło nieco zakres rozważań i ograniczyło ilość podjętych problemów badawczych. Z pewnością dzieło Habilitantki zyskałoby również, gdyby uwzględniła ona opracowania prawnicze dotyczące winy, które zostały wytworzone przez anglosaską doktrynę prawa. Dodać należy, że nieco odmienne spojrzenie na winę w szczególności w zakresie wyróżnienia płaszczyzny obiektywnej i subiektywnej przypisania (*actus reus* i *mens rea*) stanowiłoby ciekawe tło do rozważań, także w perspektywie międzydziedzinowej.

Pomimo podniesionych uwag krytycznych, w większości o charakterze formalnym, należy podkreślić, że praca ma zdecydowaną przewagę zalet. Jest to monograficzne opracowanie odnoszące się do aktualnego problemu naukowego. Niedostatki dotyczące nierozwinięcia niektórych kwestii wynikają z ambitnego założenia przedstawienia tytułowego zagadnienia w sposób skomprimowany i kompleksowy zarazem.

Co wymaga podkreślenia, praca nie ma charakteru odtwórczego. Habilitantka w większości nie poprzestaje na sprawozdawczym opisie zagadnienia, ale stara się również zająć własne stanowisko. Ma to oczywiste plusy, choć w niektórych momentach czuje się niedosyt wynikający z braku szerszej prezentacji podejmowanych problemów. Z pewnością praca zyskałaby, gdyby Habilitantka odniosła się do praktyki stosowania prawa, tak w zakresie ilustracji podejmowanych problemów jak również w zakresie faktycznego wykorzystania poczynionych w pracy ustaleń. Wszak kwestia winy jest zasadnicza dla

odpowiedzialności karnej w jej wymiarze praktycznym. W tym ujęciu, sędziowie oczekują, że nawet najwspanialsze teorie dadzą się przełożyć na względnie prosty proces decyzyjny, który będzie mógł zostać wykorzystany w konkretnej sprawie. Gdyby Habilitantka pokusiła się o przedstawienie pewnego sposobu postępowania (algorytmu) w procesie przypisania winy, to mogłaby liczyć, że realizacja warunku kognitywnego oraz warunku kontroli byłaby w sposób uświadomiony badana przez sądy. Niestety takich wywodów brak, co z jednej strony skłania do zadania pytania o faktyczną aplikowalność przedstawionych rozważań z drugiej o to, czy praca nie będzie jedynie ciekawym spojrzeniem na zagadnienie winy, za którym nie pójdzie jednak jakakolwiek refleksja praktyki prawa.

Wprawdzie niekiedy wywoły i analizy mogą prowokować do polemiki, lecz z pewnością są oryginalne, spójne i odpowiadają założeniom przyjętym przez Habilitantkę. Bazujące na pracach psychologicznych i filozoficznych warunki przypisania winy są nowym, interesującym, ale przede wszystkim autorskim spojrzeniem na pojmowanie winy w prawie karnym i w tym sensie stanowią wymierny efekt podjętej przez Habilitantkę pracy i wartościowy wkład w dorobek doktryny prawa karnego.

III

Pod względem ilościowym – z wyłączeniem omówionej wyżej monografii – dorobek naukowy Habilitantki obejmuje jedną monografię, jest współautorką kolejnej jak również podręcznika oraz autorką czterdziestu dwóch innych publikacji. Wskazane prace powstały w okresie ostatnich jedenastu lat, co świadczy o zadawalającej aktywności publikacyjnej Habilitantki. To co przemawia na korzyść dorobku, to fakt, że część – choć niewielka – z opracowań, Habilitantka przygotowała w języku angielskim.

Aktywność naukowa Habilitantki, generalnie obejmuje dwa zasadnicze obszary problemowe tj.: zagadnienia subiektywnych aspektów odpowiedzialności karnej oraz form zjawiskowych popełnienia przestępstwa.

Zagadnienia subiektywnych aspektów odpowiedzialności karnej zdecydowanie dominują w dorobku Habilitantki, były one przez nią podejmowane m.in. w następujących opracowaniach:

Zamiar ewentualny w świetle psychologii, Poznań 2015; Motywacja sprawcy czynu zabronionego, [w:] Interdyscyplinarność badań w naukach penalnych, red. I Sepiolo, Warszawa 2012; From the psychologism of Leon Petrazzky to the model of subjective

criminal liability in the Polish law, in: The Concepts of Modern Law. Central European Traditions, Michał Peno, Konrad Burdziak, eds. – współautor M. Nawrocki; Złożenie przez świadka fałszywych zeznań w sytuacji jego niewiedzy o prawie do odmowy składania zeznań lub uchylenia się od odpowiedzi na pytanie a możliwość pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej, Państwo i Prawo 2019, nr 12 - współautor Ł. Buczek; Zabójstwo eutanatyczne jako anormalna sytuacja motywacyjna - Acta Iuris Stetinensis 2021, nr 3; Strona podmiotowa czynów zabronionych popełnianych z tzw. świadomością pełną w świetle zasady nullum crimen sine lege, [w:] Nullum crimen sine lege, red. I. Sepiolo, Warszawa 2013; Przepisy z zapomnienia, Prokuratura Prawo 2015, nr 3; Ustawowa charakterystyka znamienia skutku a jego subiektywna konkretyzacja na gruncie art. 156 § 1 kk, współautor: M. Gałęski, [w:] Karne aspekty spowodowania uszczerbku na zdrowiu w prawie polskim, niemieckim i austriackim, red. E. Hryniewicz, M. Małolepszy, Poznań 2013; Kryteria i sposób stopniowania uszczerbków na zdrowiu w kontekście znamion strony podmiotowej czynu zabronionego, [w:] Przepisy przeciwko życiu i zdrowiu. Aspekty prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne, red. D. Semków, Warszawa 2018; Kryteria i sposób stopniowania uszczerbków na zdrowiu w kontekście znamion strony podmiotowej czynu zabronionego [w:] Przepisy przeciwko życiu i zdrowiu. Aspekty prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne, red. D. Semków, Warszawa 2018, ss. 144-153; O znamionach przestępstwa obrazy uczuć religijnych raz jeszcze (w:) O pojmowaniu prawa i prawoznawstwa. Profesorowi Stanisławowi Czepicie in memoriam, red. E. Cała-Wacinkiewicz, Z. Kuniewicz, B. Kanarek, Warszawa 2021; Ocenny charakter znamion przestępstw narkotykowych, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2016, z. 2; Umyślność w prawie karnym i psychologii (artykuł recenzyjny), Państwo i Prawo 2016, nr 12 – współautor Ł. Pohl; Strona podmiotowa czynu zabronionego niepoczytalnego sprawcy, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2013, z. 3; Strona podmiotowa a wina - wzajemne relacje, Acta Iuris Stetinensis 2018, nr 1; Zagadnienie niepoczytalności i poczytalności ograniczonej sprawcy czynu zabronionego, Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny 2012, nr 1-2; W poszukiwaniu teorii winy w prawie karnym [w:] Prawo karne jutra - między pragmatyzmem a dogmatyzmem, red. W. Zalewski, Warszawa 2018, Przepisanie winy na gruncie art. 31 § 3 kk, Palestra 2021, nr 3; Imputacyjna koncepcja winy i ekskulpanty 2° (polemika z M. Małeckim), Państwo i Prawo 2021, nr 5.

Zagadnienia form zjawiskowych popełnienia przestępstwa Habilitantka zaprezentowała w następujących opracowaniach:

Problem usiłowania pomocnictwa na tle obowiązującego Kodeksu karnego z 1997 r., Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2011, z. 3; Strona podmiotowa pomocnictwa przez zaniechanie [uwagi o statusie form przestępnego współdziałania w popełnieniu przestępstwa], Państwo i Prawo 2018, nr 1; Odpowiedzialność karna komornika za przestępne współdziałanie w popełnieniu przestępstwa z art. 231 § 1 kk, [w:] Nowy model zawodu komornika sądowego i finansowania egzekucji sądowej, red. A. Góra-Błaszczkowska, K. Flaga-Gieruszyńska, I. Gil, Sopot 2018; Sprawstwo polecające a przymus psychiczny, Przegląd Sądowy 2019, nr 5; Dopuszczalność konstrukcji usiłowania podżegania w kontekście problematyki jego skutkowości. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 31 marca 2017 r., II AKa 450/16, OSP 2019, nr 5;

W dorobku Habilitantki da się również wyróżnić inne wątki badawcze m.in. takie jak dyrektywy sądowego wymiaru kary czy bieżące zmiany legislacyjne. Jednakże opracowania w tym zakresie, choć niewątpliwie wartościowe, z uwagi na ich przyczynkowy charakter i stosunkowo niewielką liczbę trudno jest klasyfikować jako niezależne obszary badawcze w twórczości Habilitantki.

Zreferowany powyżej przegląd publikacji Habilitantki dowodzi, że Jej zainteresowania naukowe skupiają się na dwóch zasadniczych zakresach zagadnień, choć okazjonalnie zajmuje się ona także inną problematyką. Lektura wymienionych opracowań wskazuje, że cechują się one odpowiednim poziomem naukowym. Prowadzone rozważania we wszystkich publikacjach świadczą, że ich Autorce doskonale znana jest poruszana problematyka.

Analiza dorobku naukowego Habilitantki prowadzi zatem do wniosku, że wykazuje Ona zadowalającą aktywność naukową.

IV

W działalności naukowej Habilitantka nie ogranicza się jedynie do publikacji, ale także aktywnie uczestniczy w życiu naukowym, biorąc udział w licznych konferencjach, sympozjach i seminariach. Habilitantka wzięła udział w 14 takich spotkaniach, na których wygłosiła referaty, z czego 9 przypada na okres po uzyskaniu stopnia doktora. Odnotowania wymaga także Jej aktywność na polu projektowym. Bierze ona m.in. udział w charakterze wykonawcy w projekcie naukowym w ramach grantu naukowego z NCN w konkursie SONATA *Konfiskata rozszerzona i jej uzasadnienie w świetle praw podstawowych i zasad*

ogólnych prawa Unii Europejskiej – kierownik projektu: dr hab. prof. UAM Elżbieta Hryniewicz-Lach; analogicznie w charakterze wykonawcy brała udział w projekcie naukowym *Effective Justice - International and Comparative Approaches* – kierownik projektu: dr hab. prof. UAM Barbara Janusz-Pohl i prof. Daniele Vicoli, czy też uczestniczyła jako mentor w międzynarodowym programie *The ARROW Project – Improvement of Research and Innovation Skills in Mongolian Universities*”.

V

Należy podkreślić, że Habilitantka współpracuje również z otoczeniem gospodarczym czego przykładem jest m.in. przeprowadzone w 2021 r. szkolenie dla Związku Banków Polskich pt. *Ścieżka karna jako odformalizowana, tania, szybka i skuteczna ścieżka zabezpieczania majątku dłużników oraz dochodzenia roszczeń (w tym zagadnienia dotyczące konfiskaty rozszerzonej, zabezpieczenia majątkowego i obowiązku naprawienia szkody)*. Ponadto w 2018 r. przeprowadziła szkolenia pt. *Błąd z art. 28 § 1 kk i obiektywne przypisanie skutku - teoretyczne konstrukcje użyteczne dla obrońcy* dla Filipiak Babicz Legal Sp. K. Regularnie publikuje również artykuły popularno-naukowe w prawniczych serwisach internetowych „*Przestępstwa w biznesie*” oraz „*Tymczasowy Areszt*”.

VI

Analiza dorobku naukowego dr Anny Kowalewskiej-Łukuć, prowadzi do wniosku, że: po pierwsze, monografia *Wina w prawie karnym*, Warszawa 2019 jest osiągnięciem naukowym stanowiącym znaczny wkład Habilitantki w rozwój prawa karnego; po drugie, liczba i poziom pozostałych publikacji świadczą o Jej aktywności naukowej.

W świetle powyższego wyrażam przekonanie, że przedłożona przez Habilitantkę monografia oraz Jej aktywność naukowa spełniają wymagania określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 poz. 574 t.j.), co powinno skutkować dopuszczeniem dr Anny Kowalewskiej-Łukuć do dalszych stadiów przewodu habilitacyjnego.

